

РЕЦЕНЗИЯ

на научните трудове и учебната дейност

на доц. д-р Людмила Симеонова Стоянова, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор”

в професионално направление „3.1. Социология, антропология и наука за културата (История на културата и литературата)”, обявен в ДВ бр. № 69 от 11. 09. 2012 г. за нуждите на ВСУ „Черноризец Храбър”

Рецензент: проф. д-р Антония Велкова-Гайдаржиева – ВТУ „Св. св. Кирил и Методий” (профессионално направление 2.1. Филология (История на българската литература и История на българската литературна критика)

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на документи, постъпили по конкурс, обявен от ВСУ „Черноризец Храбър” и на интернет-страницата на университета за нуждите на катедра Международна икономика и политика към факултет МИА. В обявения от ВСУ „Черноризец Храбър” конкурс за избор на ПРОФЕСОР документи са подадени от един кандидат – доц. д-р Людмила Симеонова Стоянова, преподавател във ВСУ „Черноризец Храбър” от 1997 г. насам. Представените по конкурса документи съответстват на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и Инструкция №6 към Наредба №3 за академичния състав на ВСУ „Черноризец Храбър”. Процедурата по конкурса е коректно спазена.

1. Общо представяне на получените материали.

Доц. д-р Л. Стоянова участва в конкурса за придобиване на академичната длъжност ПРОФЕСОР с респектиращ брой издания – с три монографии, посветени на рядко проблематизирани или останали в страни от академичната изследователска практика теми; с два сборника с приносни съставителски концепции и малко известни текстове, но жалонни за историята на българската литература и култура; с два сборника със студии и статии, обговарящи инкриминирани или конюнктурно маргинализирани художествени произведения и журналистически коментари за култура, помествани в издания, превърнали се в *terra incognita* за десетилетия наред, със съставителство на четири сборника от национални научни конференции, свързани с настоящето и историята на българската култура и медии, както и с две статии в специализирани академични издания. Повечето трудове на доц. Л. Стоянова имат научно-приложен интердисциплинарен характер. В тях се систематизират, обобщават и концептуализират резултатите от издирването и проучването на забравени или умишлено премълчавани страници от историята на националната литература, култура, журналистика. Предложените монографии, студии и статии от кандидатката се отличават с оригинални интерпретации и професионални коментари на острополемични въпроси на българската култура за период от повече от столетие. Свързвайки проблеми на теорията в областта на културологията, културната антропология, литературната история, медиавистиката с конкретни наблюдения върху текстове от литературата, журналистика, културата, авторката предлага и нови методологически подходи в хуманитарното

образование у нас.

2. Данни за кандидата.

Л. Стоянова завършва Българска филология и втора специалност Немска филология в СУ „Климент Охридски“ през 1972 г. След зачисляването като аспирант (1980 – 1984г.) защитава докторат по история на литературата в СУ. Преподава Български език и литература последователно от 1973 до 1983 г. в Пета гимназия, гр. Варна, в Институт за културно-просветни кадри. Междувременно завършва редовна следдипломна специализация по литературознание в СУ (1978 – 1979 г.). От 1984 до 1997 г. заема длъжността Директор на Универсална научна библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна, а от 1997 г. до днес е доцент по литература във ВСУ „Черноризец Храбър“. И в битието си на Директор на Универсална научна библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна, и като доцент по литература във ВСУ „Черноризец Храбър“ Людмила Стоянова се утвърждава като задълбочен литературен историк, анализатор, тълкувател на модерната българска класика, на незиследвания систематично проблем за „преображенията на фантастичното в българската художествена проза“; като авторитетен краевед и културен антрополог; като активен интелектуалец, организатор на редица културни форуми в морската столица. Освен автор на десетки книги, студии и статии, Л. Стоянова е член на Сдружението на българските писатели, учредител на Института „Нова българистика“ във В. Търново, член на редколегията на регионалното издание за култура, изкуство и литература – Варна, в. КИЛ. Носител е на престижни награди.

3. Обща характеристика и оценка на научната продукция на кандидата.

След хабилитирането си в Института по литература към БАН доц. Л. Стоянова вече повече от петнадесет години отстоява високото равнище на хуманитарното знание и образование не само в границите на ВСУ. Тя участва с открояващи се като интерпретаторска призма и изследователски ракурс доклади в десетки национални научни конференции. Имам преки наблюдения и от многократните ѝ участия във форуми, организирани от катедра „Българска литература“ към ВТУ, посветени на Емилиян Станев, Йордан Вълчев, Димчо Дебелянов и редица други етапни имена от националния литературен канон. Също така тя е познато име и сред научните среди и изследователски екипи в чужбина – като участник в международна славистична конференция в Белград, в семинар по библиотекознание в Одеската държавна научна библиотека, в семинар „Новите информационни технологии и библиотечната практика“ в Британската национална библиотека – Лондон и мн. др.

Публикуваните сборници „Литературни ретроспекции“ (издат. на ВСУ, 1999 г.) и „Етнопсихология, култура, медия“ (издат. на ВСУ, 2003 г.), а също и десетките статии в научни сборници и специализирани

издания потвърждават професионалния интерес на изследвачката както към утвърдени заглавия и имена в литературната и културната ни история, така и култивиран усет за значимото, но забравено слово, за стойностните, но загърбани естетически ценности. В тази посока са разгърнатите и оценки за почти некоментирани творби на Яна Язова, Кирил Христов, Константин Константинов, Владимир Полянов и др., както и за културните коментари, помествани във вестниците „Свобода”, и „Зора”. Оценка на монографичните трудове и съставителските концепции – Вж. т. 5.

4. Характеристика и оценка на учебно-педагогическата дейност на кандидата.

Доц. Л. Стоянова е учен, който умее да поднесе пред студентите и обществената аудитория по увлекателен начин малко известни или идеологически манипулирани факти от литературната и културната история, съчетавайки традиционния корпус от знания с модерен изследователски апарат. Разработените лекционни курсове по различни дисциплини за нуждите на ВСУ впечатляват както с тематично-проблемното си разнообразие, така и с многобройността си: Културна антропология, Европейски културни политики, Езикова култура, История на театъра, История на българската литература XX век, История на българската журналистика, Народно поетическо творчество, Журналистическа стилистика, Текстът и медиите, Редактиране и др. Значителна част от лекциите са адаптирани за мултимедия. Лично съм присъствала на презентации на собствени трудове на доц. Стоянова, открояващи се с балансираното съчетаване на фактологично-конкретното и сюжетиращо-тълкувателското, на приложно-илюстративното и теоретично-обобщаващото начало.

Също така респектиращ е броят на учебните материали и разработки за нуждите на хуманитарното образование – „Езикова култура” (Електронно издание на едноименния лекционен курс), монографиите „Пантеонът на Одесос” и „Гръцката махала – духът на древна Варна”, ползваващи се като помагала за студенти по дисциплините История на културата, Културна антропология, Културен туризъм, Европейски културни политики; сборниците „Етнопсихология, култура, медия – съзвучия и дисонанси” и „Литературни ретроспекции”, предназначени за студентите по журналистика.

От справката за дейността на доц. Стоянова се вижда, че тя е активен посредник между високото академично знание и студентската рецепция. Редица „свои” изследователски теми тя превръща в теми на студентски конференции. Една от тях е „Сирак Скитник в българската култура”, а крайният продукт е великолепен сборник с доклади на студенти и докторанти, художествено оформлен след провеждане на студентски конкурси. Л. Стоянова е ежегоден организатор на тематични студентски конкурси във ВСУ за написване на разказ, есе или стихотворение,

на студентски литературни четения в Дружеството на писателите Варна. Повечето от проектите, в които участва, са свързани с директен научноизследователски ангажимент на обучаващите се във ВСУ студенти от различни специалности.

5. Научни и научно-приложни приноси.

Трудът на Л. Стоянова „*Вестникът и националната културна памет*“ (Издат. на ВСУ, 2012 г., 224 стр.) е приносен на първо място с проблематиката, която поставя, а именно – старата преса като своеобразна „социокултурна генеалогия“ на случващото се днес във финансово-търговски, политически и най-вече в духовен аспект. Особено ако към внушителния й корпус от текстове се пристъпва непредубедено, обективно-исторически.

Авторката гледа на вестниците от „близкото недавно“ не само като на историографски изворов материал, но и като на авантюрно-повествователно четиво, като на вълнуващо пътешествие през родни и чужди пространства, през познати и позабравени биографии, през провокативни тези и магнетични образи, през субективни видения и колективни еуфории. Изложението на Стоянова е съсредоточено върху тезата, че „старият печат“ е особен *културен феномен, който създава памет*; че пожълтелите вестникарски страници от архивите сменят статуса си – от носители на актуална новост се превръщат в „склад“ за предишни преживелици, в част от *плуралистичната национална културна памет*. Изследването залага на алтернативността на гласовете, концептите, убежденията, които предлагат *разно-партийните* издания.

Усилията на Стоянова са канализирани към представителството на изкуството и културата в консервативните вестници от миналото, като тя стига до типологически съпоставки между журналистиката „преди“ и „сега“, между агресивните PR-кампании „днес“ и компетентните критически оценки в някогашните ни всекидневници. Изследването събужда за нов живот жанрове от „архива“ – хрониката, дневника, мемоара, насища ги с други функции и значения.

Теоретичен заряд има главата „Рецензиране, автороцензиране, анонс и реклама на книгата в „Цариградски вестник“. Тук компетентно литературният критик и медиен изследовател Л. Стоянова очертава параметрите и патоса на рецензентските и рекламните текстове, съпоставяйки техните модификации от епохата на Възраждането до днес.

Особено силна в теоретичен и в практико-приложен план е главата от втора част, посветена на артжурналистика. Нейното начало е тезисно-концептуално. Съвсем резонно Стоянова маркира и обосновава генеалогическата близост между артжурналистика и критиката като опит за озвучаване, лобиране, йерархизиране на естетическите факти.

Професионално е профилирана и *стратегическата фигура на артжурналиста* – като пръв посредник между изкуството и публиката.

Авторката с право го приобщава към един културно-информационен елит, който не само съобщава, коментира и оценява, но също и проучва и прогнозира събитията и тенденциите в културната сфера. Център на изследването са културотворческите стратегии на професорския вестник „Слово”, както и „осанките” на неговите създатели, издатели, редактори, станали жертва на радикалните исторически промени и социополитически сблъсъци от първата половина на 20. в.

Л. Стоянова формулира големия принос на в. „Слово” за медиазирането на проблемите на културния живот в следвоенното десетилетие. Неслучайно с подобаващо внимание са удостоени знакови представители на националната култура от ранга на Й. Бадев, С. Скитник, Ал. Божинов, Д. Шишманов, В. Пунdev, Кирил Кръстев и др.

Върху основата на щудирани наблюдения над в. „Слово”, над всекидневниците „Свобода”, „Зора”, „Мир” се налага убедително обобщението, че дясната българска преса залага на една консервативна охранителна културна политика; че артпроблематиката в нея е не приложна, фонова, а същностна част от общия текстови масив. Изобщо дясната преса между войните се оказва не само медиатор между „изкуство” и „публика”, но и разпознаваемо експертно културно пространство, конструиращо високопrestижните полета на духа. Безспорно изследването на доц. Стоянова е пръв опит в историята на българската журналистика и култура за проучване и анализ на дясната преса. Едно поле, останало извън полезрението на културолози, изкуствоведи, литературоведи поради различни обществено-исторически и политико-идеологически причини.

Пряк резултат от изследователската работа върху културната политика на в. „Слово” са двата сборника „Балкански скици” и „Изкуство и публика” с текстове, непознати на днешната хуманитарно ориентирана аудитория.

„Балкански скици” (издат. „График” – Варна, 2012 г.) с разкази на Т. Кожухаров и „Изкуство и публика” (издат. на ВСУ, 2012 г.) с критически текстове и есистика на С. Скитник разкриват Л. Стоянова не само като страстен хомо архивариус, но и като проникновен коментатор на останали почти неизвестни за съвременните поколения страници, изпълнени с мощен културоградивен патос и историософски заряд. Те са резултат на критическата инвенция на изследвачката, на концентрирането ѝ върху две ярки фигури на българската култура, които през тоталитарните десетилетия са били упорито декласирани и недостатъчно осветявани за следовниците. Фактът, че в. „Слово” е от представителните издания на десния български печат между войните сам по себе си подсказва, че авторката прави дълбинни културнофилософски, социалнопсихологически срезове и обобщения за тогавашното духовноисторическо поле. Изследвайки внушителния корпус от текстове

от най-различен порядък, Стоянова съвсем мотивирано се насочва към портретиране и пълно представяне на творческите присъствия на художника изкуствовед С. Скитник и на военния писател, журналист и държавник Т. Кожухаров.

Сборникът „Балкански скици“ не само актуализира с късна дата фигурата на Кожухаров за националната култура, но и определя значимото му място сред българските военни разказачи. В тази посока е и разгърнатата статия-предговор „Военната проза на Тодор Кожухаров (Щабският Копейкин)“. Стоянова вклинява в литературноисторическия сюжет житейски и творчески факти, психобиографични наблюдения, нравствено-философски разсъждения именно поради средищното място на този интелектуалец в националната духовност. Главният ѝ мотив е, че той е оставил зад себе си *благородно патриотична, художествено-философска, духовногероическа проза, представляваща значим национален символен капитал*.

Може и да звуци малко пресилено твърдението, че Т. Кожухаров е „най-добрият военен писател на България“, но безспорно разказите и публицистичните есета от циклите „Беломорски скици“, „Под развети знамена“, „Краят на Голямата война“ ни съприкосновяват с майстор на художествената документалистика, на хроникорско-историографската белетристика. Вещ литературен анализатор, Стоянова прецизно определя жанровата специфика на тези текстове, които стоят „някъде между мемоара, хрониката, репортажа и разказа“.

Авторката подчертава дарбата на разказача да пресъздава различни емоционално-психологически състояния, нравствено-философски амплитуди, да сменя естетическите регистри на изображение. Тя съвсем резонно отбелязва, че във военните си разкази Т. Кожухаров изпъква преди всичко като мислител, като интелектуален автор. Действително градираната изобличителна, обществено-ангажирана реторика в много от фронтовите очерци и портретните му скици заема най-високите етажи на българската публицистично-сатирична мисъл.

Още първите разкази, които прочетох от Т. Кожухаров, асоциативно ме отведоха към малката книжка „Боеве“ от Й. Вълчев. Л. Стоянова, разбира се, маркира това сходство, което е видимо от литературноисторическа гледна точка. Би било добре да се проследи дали по-младият писател, въвлечен в заключителната фаза на втората световна война, е познавал прозата на предходника си.

Концептуалното и хронологично разпределение на есетата и разказите в рубрики предполага четенето им като своеобразна „литературна хроника на трите войни“, които българите водят в името на националното си обединение, а също и като интелигентска и държавническа рефлексия върху последствията от националните катастрофи.

Поместеният в края на сборника „опит за портрет” на публициста и политика Т. Кожухаров е приносен момент в работата на Л. Стоянова. И защото психографира в дълбочина личността на своя герой, и защото компетентно анализира идеино-тематичните ядра в творчеството му, поетологичните особености на текстовете му, широката жанрова амплитуда на журналистическата му продукция.

Само проследяването имената на селата, градовете и областите, присъстващи в заглавията на Т.-Кожухаровите текстове убеждава, че този човек е копнеел единността на българското етническо землище. Мисълта и въображението на публициста и политика очертават наистина мечтаната географска карта на България. И разделът „Приложения”, съдържащ съхранявани в Централния държавен архив стенограми от разпита на Т. Кожухаров пред Народния съд, доупълтнява образа на един забележителен мислител, национално отговорен държавник. Но най-вече на един достоен българин.

И другият приносен труд, родил се като следствие от добросъвестната работа на Л. Стоянова с годишнините на в. „Слово” – е сборникът „*Изкуство и публика*”, включващ публикациите на Сирак Скитник като артколумнист на изданието. Изследователката не само систематизира, но и професионално тълкува непубликувани до момента критически текстове на този забележителен модерен автор на българската култура с култивиран художествено-естетически вкус, със строги критерии при оценяване творбите на изкуството, с мисия да образова и възпитава една толерантна, но и взискателна културна общност.

Центрър на изследваческите усилия на Л. Стоянова са текстовете му по страниците на в. „Слово”, останали досега извън полезрението на нашата изкуствоведческа мисъл. Всички те го представят като изключително информиран за случващото се в националното и световното културно поле.

Освен че реагира своевременно на актуалните художествени явления и творчески присъствия, С. Скитник утвърждава критиката като автономна оценъчно-творческа дейност, а не само като производна и приложна спрямо художествените феномени. Потопен в бурния поток от творчески амбиции, арт-събития, художествени постижения, С. Скитник не само оценява, но и анализира, не само представя, но и йерархизира случващото се в културното поле. В полезрението му са както утвърдени фигури, така и новолегитимиращи се поетически гласове, както столични „звезди”, така и провинциални таланти. Изобщо той е от художествените ни критици, които показват, че българската култура е обозрима и този факт в още по-голяма степен задължава тя да бъде съизмервана с европейската. Неслучайно критикът е винаги „в крак” със случващото се по световните сцени, с конкуриращи се естетически стилове, направления, моди в големите европейски градове.

Подборът на Сирак-Скитниковите текстове, предложен от Л. Стоянова, осъществява едно вълнуващо хуманитарно пътуване през стилове и почерци, през теми и образи, през локални и глобални арт-пространства. Като автор С. Скитник е винаги зареден с авангардни идеи, но и винаги уважителен към традицията, към *живостта* на предходния опит. Затова и изследователката му ще определи патоса на неговата работа като своеобразен „*културен енциклопедизъм*”, непостижим за редовия журналист.

Многобройните експресивни вестникарски есета и научно-публицистични статии на С. Скитник в „Слово” сами по себе си очертават една история на националното изкуство за определен период. Може би той е от авторите, непропуснали нито едно значимо събитие от актуалния духовен живот на България. И тъкмо поради това щудираното изучаване на текстовете му е повече от необходимо за една обективна реконструкция на културния „ландшафт” на България от втората четвърт на 20. век.

Монографията „*Гръцката махала (Вароша) – духът на древна Варна*” (издат. на ВСУ, 2008 г., в съавт. с Румяна Михнева) е респектиращ като замисъл и реализация труд, съчетаващ фактографски-уточняващата и повествователно-сюжетиращата линия, документалното и тълкувателното начало. Става дума за изследване, издържано в духа и принципите на съвременното културологично мислене. То е една обективна реконструкция на „тялото и духа” на древна Варна и по-скоро на нейното старо градско ядро – Гръцката махала. Само на пръв поглед книгата принадлежи към краеведческите изследвания. Проследявайки хилядолетната история на този наш „чernоморски бисер”, трудът представя панорамно историята на населението по тези земи от гръцкия и римския период, през средновековието и по време на османското нашествие, през реформите във възрожденски дух, а също и следосвобожденското строителство на нова Варна до наши дни. Жivotът на града е огледан многостренно в контекста на целокупната българска, балканска, европейска история. Центрирана около най-старата градска част, монографията представлява историко-географска, но и културноантропологическа възстановка на черноморската перла. По страниците възкръсват епохи и пространства, крупни личности и скромни градски жители, българи и арменци, турци, гърци и евреи... Всички те равноправни субекти на една евро-средиземноморска културна традиция.

Изложението е наситено с дискусационни факти, актуални исторически и археологически открития, научни тези, свързани с важни за идентичността на града личности и пространства.

Прави впечатление, че разказът на Л. Стоянова в разработената от нея първа част по един наистина модерен начин съчетава есеистично-образното с интелектуално-академичното, импресивно-публицистичното с научно-аргументираното начало. Тя не само се вглежда в конкретно

детайлното и локалното, но го съизмерва с глобалното и универсалното. Цялото изложение показва енциклопедическа осведоменост, широка културна ерудиция, познаване на световната естетическа и културологична мисъл.

Това е повествование, което пресъздава научно отговорно и вълнуващо-увлекателно грандиозния исторически мащаб на града. Личи една обяснима пристрастеност, една особена емоционална жар, искрено удивление от способността на Варна да преобразува различни културни модели, да осъществява срещи и диалози между на пръв поглед антагонистични сили и енергии. В крайна сметка Варна е представена като неповторим „полис“ с особена харизма, като пространство, в което своето и чуждото, тукашното и другото, древното и модерното са в непрестанен диалог.

Приноси в тази посока има и монографията „*Пантеонът на Одесос*“ (издат. на ВСУ, 2010 г.) като пръв опит за цялостно представяне на религиозно-комunikативната система и атмосфера на античния Одесос. Тук също систематизирацият преглед и културноантропологичният анализ, историографският разказ и фотографско-илюстриращото начало взаимно се допълват.

6. Бележки и препоръки.

Всички предложени за конкурса трудове на Л. Стоянова са достатъчно задълбочени, аналитични и плътни в интерпретативно отношение. Ето защо добре е те да добият по-голяма популярност (може би чрез електронни форми на публикуване), за да бъдат още повече дискутиирани и цитирани.

7. Лични впечатления.

Личните си впечатления съм представила в предходните рубрики, коментайки конкретни моменти от научно-преподавателската работа на доц. д-р Л. Стоянова.

8. Заключение.

Цялостната научна продукция на доц. д-р Л. Стоянова я представя като утвърден литературовед и историк на културата от национален мащаб. С оглед на изтъкнатите приноси и достойнства както в научно-изследователската, така и в преподавателската работа на кандидатката, давам положителна оценка и настоятелно препоръчвам на уважаемото Научно жури да предложи на Научния съвет при ВСУ „Черноризец Храбър“ да избере доц. д-р Людмила Симеонова Стоянова да заеме академичната длъжност „професор“ в професионално направление „3.1. Социология, антропология и наука за културата (История на културата и литературата).“

